

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשַׁת הַשְּׁבוע אַחֲרֵי מוֹת, יוֹם הַשּׁוֹאָה תשפ"ז

שֶׁבֶל דּוֹר וְדוֹר... יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם שְׂאָה וּמְשׂוֹאָה
הַרְבֵּי יוֹסֵף כְּרַמֵּל, רֹאשׁ כּוֹלֵל 'אַרְץ חֲמֵדָה'

הצירוף של שבת פרשת אחרי מות עם יום השואה שחל ביום ראשון הצמוד לה, מעורר צמרמורת. צירוף זה מקבל השנה משמעות עוד יותר קשה ומעוררת מחשבה.

המאורע האיום שהתרחש בשנים ת"ש (מאלול תרצ"ט) ועד לימי ספירת העומר של שנת תש"ה, קיבל באופן רשמי את הכינוי תקופת השואה. הייתה זו המלחמה שגבתה את המספר הגבוה ביותר של חיי אדם, למעלה מ-65 מיליון אנשים נספו בה, והיא היחידה בה הופעל נשק גרעיני. עם ישראל, שלא השתתף כעם במלחמה, ספג את המהלומה הקשה ביותר ושלש ממנו הושמד. ששה מיליון אנשים טף וזקנים נרצחו באכזריות נוראה. המטרה של הנאצים ועוזריהם הייתה השמדה מוחלטת של עמנו. שמה של התקופה לקוח מנבואת צפניה נצטט אותה בחלקה: "יוֹם עֲבָרָה הַיּוֹם הַזֶּה הוּא יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם שְׂאָה וּמְשׂוֹאָה יוֹם חֶשֶׁךְ וְאֶפְלָה יוֹם עָנָן וְעָרְפָל... וְהָלְכוּ כְּעֹרִים... וְשִׁפְךְ דָּמִים כְּעֶפְרַיִם וְלַחֲמֵם (לחם=בשר) כְּגִלְלִים" (א, טו - יז), תיאור מדויק ר"ל. רש"י בלשונו ביאר: "יום שְׂאָה - לשון שממון. ומְשׂוֹאָה - שממון יותר". כלומר, שממה ללא גבול והגבלה.

עם ישראל הוא העם היחיד בתולדות האנושות שלא היה חלק מסכסוך בין לאומי, ולמרות זאת היו ניסיונות להכחידו ממשפחת העמים. במקורות מגלה שלא היה זה הניסיון הראשון, ולצערנו גם לא האחרון. מקוצר היריעה נביא רק מספר קטן של דוגמאות מהעבר ונתייחס להווה. בהגדה של פסח אנו מוצאים שכבר בתקופת האבות "לבן בקש לעקר את הכל". לכאורה, המצרים גזרו רק על הזכרים אבל מקורות מצריים מוכיחים שגם הם ביקשו לאבד את הכל. נוכח זאת משני מקורות בלתי תלויים זה בזה. באסטלת מרנפתח, מצבת ניצחון מצרית מימי בנו של רעמסס השני (שהתגלתה בשנת 1896 על ידי הארכיאולוג האנגלי פיטרי במקדש תבאי, ומוצגת גם היום במוזיאון המצרי הלאומי שבקהיר) נמצא הכיתוב: "ישראל הושם (מלשון שממה) אין לו זרע". מילים אלה מתארות את רוחה של מצרים, שאיפותיה וכוונותיה בזמן אמת. מדובר בשאיפה להשמדה פיזית, טוטאלית ללא השארת זכר. (עיינו בויקיפדיה, הערך המורחב מצבת מרנפתח - ישראל).

כיוון נוסף של השמדת עם ישראל בידי המצרים, היה באמצעות הוקעה והוצאה מהחברה האנושית, הוא מתגלה בכתביו של יוסף בן מתתיהו המכונה יוספוס פלביוס. בספרו 'נגד אפיון' הנקרא גם 'על קדמות היהודים' (הספר נכתב זמן קצר לפני מותו ובו הוא יוצא כנגד התופעה של שנאת יהודים), הוא מצטט מפי המצרים את הדברים הבאים: "בימי בוכחוריס מלך מצרים ברחו בני עם היהודים, אנשים מצורעים ובעלי נגעים וחולים בכל מיני מחלות והאל ציוה אותו (את המלך) לטהר את המקדשים מכל האנשים המזוהמים והחטאים... וביום המחרת יעץ להם איש אחד ושמו משה להשליך נפשם מנגד וללכת יומם ולילה עד בואם אל ארץ נושבה (א', לד). דברים אלה מתחברים ישירות לניסיונותיהם של מחוללי השואה, להחיל על עם ישראל את היחס לחולדות מזהמות ומביאות מחלות. לנאצים ותומכיהם מתחברים, בחצי שנה האחרונה, מחבלי החמאס וכל הנוהים אחריהם בתחפושת ושלא בתחפושת, שחטפו, אנסו רצחו ושדדו זקנים, זקנות, אימהות ובחורות, נערים וילדים קטנים לעיני בני משפחה ואחרים. הם וחבריהם לפשעים, מאשימים את הצבא המוסרי ביותר שהיה אי פעם בעולם - צה"ל, ברצח עם. שנאת ישראל ההיסטורית מתפרצת במלא עוז תוך גילוי אנטישמיות לשמה. פרוגרסיבים אדוקים וקיצונים, שאינם מבינים מימינם ומשמאלם בהיסטוריה של עם ישראל, ובמתרחש במזרח התיכון חוברים לחלקים החשוכים ביותר של האנושות. ההיסטוריה חוזרת כפי שמתואר בספר תהילים "כִּי הִנֵּה אֹיְבֵיךָ יִהְיֶינָה וּמְשַׁנְאֵיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ: עַל עֶמְקְ יַעֲרִימוּ סוֹד וַיִּתְעַצְּוּ עַל צְפוֹנֶיךָ: אֶמְרוּ לָכֵן וַנִּכְחָדֶם מִגּוֹי וְלֹא יִזְכָּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד: כִּי נִוְעַצְוּ לָב יַחְדָּו עָלֶיךָ בְּרִית יְכַרְתּוּ: אֶהְיֶה אוֹנֵי קוֹלוֹמְבִיָּה, אֲדוֹם וַיִּשְׁמַעְאֲלִים...". (פג, ג - ז).

אבל ההיסטוריה כבר הוכיחה! עם ישראל הוא עם הנצח! הארמים נעלמו, המצרים נעלמו, הרומאים נעלמו, כך גם כל העמים המנויים בפסוקים שם בתהילים. עם ישראל ימשיך להוביל את העולם במוסר, בעזרה למדינות הסובלות ממחסור במים אנרגיה ומזון, בפיתוח רפואי ובקבלת פרסי נובל. עם ישראל ימשיך להיות אור לגויים. ככל שנתאחד נוכל יחד להמשיך להוציא, מן הכח אל הפועל, את כל הטוב כפי שהיה לאורך ההיסטוריה. כל התומכים בחמאס- דאע"ש יושלכו לפח הזבל ההיסטורי של תולדות האנושות. ככל שהאנושות תתעשת מהר יותר, כן ייטב לה.

דווקא בימים אלה, נזכור ונזכיר את המסר האופטימי ואת החיים עם משמעות, שעם ישראל הציע וממשיך להציע לכלל תושבי כדור הארץ. דווקא אחרי מות נתחזק נתחבר נתעלה ונוסיף אור.

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיב)

לְעִילוֹי זְשֵׁמַת

לעיני הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ"ב בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	מר יצחק וגבי נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	הרב שמואל כהן שבת תשפ"א	הרב מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)
ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט
גבי ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	מר אלישע בן רבקה וגבי שושנה בת שרה	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	גבי מירה קושיצקי נלב"ע כ"ב בסיון תשפ"ג	גבי ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 2 Bruriya St., Jerusalem
Tel: 02-5371485 | www.ERETZHEMDAH.ORG | info@eretzhemdah.org

חֲמַדַּת הַשַּׁבָּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

מלאכה הצריכה לגופה כאשר המלאכה ביסודה מקלקלת

אחרי חופשת הפסח אנו שבים להעמקה בגדרי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

מדוע אדם כורת ענף? ניתן להציע מספר מטרות שונות:

א. הוא זקוק לענף. מי שתולש ענף למטרה זו עובר על מלאכת 'קוצר', הכוללת כל תלישה שמטרתה היא הצומח הנתלש.
ב. העץ זקוק לגיזום. הסרת הענפים תשפר את גדילתו והתפתחותו של העץ. התולש למטרה זו עובר על מלאכת 'זורע', הכוללת כל מעשה שנעשה לשיפור הגידול של העץ.

ג. הענף מפריע את דרכו, הוא רוצה שהענף לא יהיה במקום בו הוא נמצא. לכאורה זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, שכן הוא אינו מעוניין במטרות החיוביות של הסרת הענף.

בגמרא (שבת עג ע"ב) נאמר שהזומר וצריך לעצים עובר על שני אבות המלאכה – זורע, וקוצר. זורע, שכן הוא זומר את העץ ומשפר אותו, קוצר – שכן הוא תולש עצים ומשתמש בהם.

בעלי התוספות במקום שואלים – לכאורה גמרא זו נאמרת לשיטת רבי שמעון, האומר שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור. אם אין חיוב על מלאכה שאינה צריכה לגופה, השאלה מדוע המלאכה נעשתה מעסיקה אותנו. אבל לפי רבי יהודה, המחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה, לכאורה מטרת המלאכה אינה מעסיקה את ההלכה. המלאכה היא המלאכה, בין אם האדם מעוניין במטרה זו או לא!

בעלי התוספות אומרים שזה לא נכון. לתלוש את הענף ללא מטרה מוגדרת היא כקורע שלא על מנת לתפור ומוחק שלא על מנת לכתוב. מה משמעות הדבר?

אם אדם מוחק שלא לצורך מטרה מוגדרת, גם רבי יהודה מודה שיש בזה קלקול. אם אדם קורע ללא מטרה מוגדרת, אין זה מלאכה, אלא קלקול. לכן ביחס למלאכות הקלקול רבי יהודה מודה שיש צורך להגדיר את מטרת המלאכה. עולה שביחס למלאכות הקלקול ההלכה שונה גם לפי רבי שמעון. מי שתולש ענף כדי להשתמש בו עובר על 'קוצר'. מי שתולש ענף בכדי לשפר את העץ עובר על 'זורע'. אך מי שתולש ענף כדי שהענף לא יהיה בדרכו עשה מלאכת קלקול. לכאורה זה פחות חמור ממלאכה שאינה צריכה לגופה. זה לא שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה, אלא זה קלקול הענף!

רעיון מקביל מצאנו ברמב"ם. ביחס למלאכת קורע הרמב"ם מגדיר שאיסור תורה יהיה אם הוא קורע "ולא נתכוון לקלקל בלבד". כלומר, הקריעה לקלקול בלבד אינה מלאכה. אבל קריעה שלא נעשית למטרה שלילית כלולה במלאכה. הרמב"ם פוסק כרבי יהודה, שמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מהתורה. היה מקום לומר שאם הוא קורע לקלקל – זו מלאכת קלקול. אך כל קריעה שאינה קלקול היא לכל הפחות מלאכה שאינה צריכה לגופה. אך הפרי חדש מדייק מלשון הרמב"ם שאין כוונתו שחייב, בין אם המלאכה צריכה לגופה או לא. אלא שלעניין מלאכת קלקול יש שתי אפשרויות: או שמלאכה זו מקלקלת, ואזי פטור לכולי עלמא, או שהיא נעשית למטרה חיובית, ואזי היא מלאכה הצריכה לגופה.

מדוע הבדל זה בין המלאכות נוצר, גם בין בשיטת הרמב"ם ובין בשיטת התוספות?

אדם עושה מלאכה חיובית. הוא בונה משהו. הוא מבשל משהו. הוא יצר משהו חיובי. רבי שמעון יאמר שלמרות זאת, התורה אסרה מלאכת מחשבת, ויש לברר מה הייתה מטרתו בעשיית המלאכה. רבי יהודה חולק ואומר שאם נעשתה מלאכה, האדם חילל את השבת. המחשבות והמטרות לא מעניינות אותו.

אבל ביחס למלאכות הקלקול זה לא נכון. אדם חתך ענף. הוא הפריד אותו ממקור גידולו. הפעולה עצמה אינה מזוהה כמלאכה. כדי שנוכל להבחין בפעולה זו כמלאכה, עלינו לברר: מדוע, מה ראית לחתוך את הענף? על כך הוא יענה: אני זקוק לעצים, ובכך התברר שעבר על מלאכת 'קוצר'. במלאכות הרגילות, לפני הבירור שלנו לא היה ברור לנו אם זו מלאכה הצריכה לגופה. אך ביחס למלאכות שבבסיסן הן קלקול לפני שאנו מזהים את המטרה, איננו מזהים בכך מלאכה כלל! ביחס למלאכות הללו, שאיננו מזהים כמלאכה עד שנבין את מטרת הפעולה, גם רבי יהודה נאלץ לברר את מטרת המלאכה בכדי שהמלאכה תוגדר כמלאכה.

לכן בעלי התוספות אומרים: היה מקום לחשוב שלפי רבי יהודה כל תלישת ענף אוטומטית יש בה שני איסורי תורה: זורע וקוצר. אך עיון מעמיק יותר במושג של מלאכות הקלקול מגלה שאין כך פני הדברים: עד שנוהה את מטרת המלאכה, יש להניח שתלישת ענף היא קלקול. רק אחרי שנוהה שיש מטרה חיובית למלאכה נוכל לזהות אותה כמלאכה, בכלל, ולכן היא תלויה במטרות המלאכה, גם לשיטת רבי יהודה.

כאמור, מושג זה עולה בין ברמב"ם ובין אצל בעלי התוספות. ברם למדנו שיש שני הבדלים משמעותיים בין הרמב"ם והתוספות: א. הרמב"ם פוסק כרבי יהודה, ומחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה.

ב. לפי בעלי התוספות 'מלאכה' אינה צריכה לגופה' מוגדרת על פי מטרת המלאכה במשכן. לפי הרמב"ם המלאכה מוגדרת לפי אופן ביצוע המלאכה.

בעזרת ה' בשבוע הבא נעמיק בכך עוד.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:

שמואל בן ברוריה דוד בן רחל	ניר רפאל בן רחל ברכה רות צפורה בת חנה	חנה בת אוריה נטע בת מלכה	טל שאול בן יפה הילל בן תמר שפרה	ניר יצחק רפאל בן יפה ירחמיאל בן זלאטה רבקה
מאירה בת אסתר שלמה בן שולמית	הילה צפנת בת שרה טובה עובדיה בן אסתר מלכה	שלומית בת לאה נעם בן שלומית	רבקה בת שרה בלה עווד בן חיה	חוה רָאנָה בת פִּיילָא חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה
ר' יצחק בן ברינדל גיטה	משה בן רחל	יאיר ידידיה בן מיכל בינה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

New York, USA

ניו יורק, ארה"ב

טבת תשע"ה

האם גר קטן יוכל למחות כשיגדל

שאלה

האם גר קטן הנוולד מתרומת ביצית מגויה או מפונדקאית גויה יוכל למחות כשיגדל?

תשובה

ספק יהודי הנוולד מתרומת ביצית מגויה או מפונדקאית גויה שגויר בקטנותו בידי 'הוריו' – מגדליו היהודים וגדל אצלם – לפחות לרוב הדעות לא יוכל למחות כשיגדל, ויש אף מקום לומר שהכול מודים בכך. נפרט את הדברים.

לפי פשטות הבנת התוספות בסנהדרין (סה ע"ב), גר קטן נדרש לקבלת מצוות לאחר בר מצווה, ובלי זה, וקל וחומר אם ימחה, הגיור לא יהיה תקף. כמו כן נדון לפי מה שנראה כשיטה הרווחת, שהגיור תקף כבר בקטנותו של המתגייר, אלא שאולי הגר יוכל למחות לכשיגדל.

בשיטה מקובצת (כתובות טו ע"ב) כתב:

"מצא בה תינוק כותי מושלך כו'. וכ"ת נטבליה ע"ד ב"ד?

יש לומר הרי פירשנו דוקא כשאמו היתה מביאתו לב"ד בא"י בזה"ב [=בארץ ישראל בזמן הבית], או בקטן שיש לו דעת, א"י כשידי כותים תקיפה, ולא שבקי ליה אלא בדין.

א"י אי בטבליה ע"ד ב"ד, יוכל למחות בגדלו, ואימור ישראל גמור הוא. שיטה ישנה".

ומדבריו רואים, לפחות לפי תירוץ אחד, שגם קטן שגיירוהו בית דין יוכל למחות.

ובשו"ת חתם סופר (חלק ב יו"ד סימן רנג) כתב:

"וגם הלום ראיתי בשיטה מקובצ' חבל נביאים ראשונים דס"ל דמיירי ש"ס שאין אבותיו מתגיירי עמו. אבל אם מתגיירי עמו, בודאי אינו יכול למחות. ומלבד טעם שהסב"י שם, נ"ל עוד דהיכי שהוא זכות גדול בודאי אין יכול למחות, דאי מוחה, אן סהדי דהשתא הוא דמיהדר ב"י וכבר היה מרוצה רגע א'..."

וסברא זו כ' ג"כ מורי בהפלאה זצ"ל דהטף בנשים במלחמת מדין, כיון שהיה להם זכות גדול שלא נהרגו, אם הגדילו אינם יכולים למחות ע"ש. וא"כ ה"נ כשאבותיו מתייהדי, אם הוא ישרא בגיותו קשה להם להיות עמו באגודה א' שהרי עושה י"י, וכשיהיה אבותיו נפרשי' ממנו מפרישי' אותו מחיותו. ע"כ זכות גדול הוא לו ואינו יכול למחות.

ואפשר דגם הרא"ש מודה בזה, והש"ס לא מיירי אלא בבא מעצמו להתגייר, או אפילו אבותיו הביאו ולא נתגיירו עמו, אבל כשגם הם מתגיירי מזה לא מיירי".

"גלל זה אני אומר בנתגיירה עמו אחד מאבותיו (ו) אינו יכול למחות. דהרי"ף פסק לעולם אינו יכול למחות, וה"ג שכל דבריו דברי

קבלה, פסק עכ"פ בהביאוהו אבותיו, אפי' לא נתגיירו עמו, אינו יכול למחות. וקרוב לודאי שגם הרמב"ם סובר כן. ורבי' מהפוסקי' בשיטה מקובצת פסקו דעכ"פ בנתגיירו עמו א"י [=אינו יכול למחות]. ובהרא"ש לא מצינו שחולק להדי', א"כ אין ספק דהכי

הלכתא..."

אמנם יש לדון אם בנדון דידן הזכות מספיק גדולה כדי למנוע אפשרות מחאה אחר כך: הרי החתם סופר כתב: "אם הוא ישרא בגיותו קשה להם להיות עמו באגודה א'... וכשיהיה אבותיו נפרשי' ממנו מפרישי' אותו מחיותו. ע"כ זכות גדול הוא לו ואינו יכול למחות". אבל בנדון דידן הרי שהיה הורים' לא יפרשו ממנו גם אם לא יתגייר, אלא שיקשה לו להתחתן אחר כך, וירגיש לא בנוח ממצבו המסופק (ראו לעיל בתשובה נו הערה 4).

אבל מצד שני יש לומר שגם אם ההורים לא יפרשו' ממנו בפועל וימשיכו לגדלו, מכל מקום כיוון שהם יהודים – ורוצים ביהדותם גם אם אינם שומרי מצוות, שהרי לשם כך באים הם לפנינו עתה לגייר את בנם זה – סביר להניח שמצב שבו הבן עצמו לא ייחשב כיהודי יהיה קשה להם רגשית, וממילא גם לו לא יהיה קל, משום כך ומשום עצם תחושת השוני והנתק בינו לבין הוריו, תחושה המחדדת ויוצרת גם את התחושה שאין הוא ממש בנם. וכל אלו מתווספות על המגבלות על הנישואין וכו' (כבהערה שם).

האם יש לפסוק כחתם סופר?

בשו"ת בית יצחק (אבה"ע חלק א סימן כט אות ח) התייחס לחתם סופר וכתב:

"אך לדינא בנידן... שישאל נשא נכרית ובני נכרים..."

אם האב מתחרט על מעשה רשע, כי יצרו הסיתהו לעבור על איסור כרת ולחרף שם ישראל, ורוצה מעתה לגייר אשתו ולהתנהג בדת יהודית... בכה"ג י"ל הגדילו אין יכולי' למחות כדעת ח"ס.

מ"מ להכריע להלכה שלא כדעת המחבר ולהחליט הדין, אין לנו, ורק להעיר על המעיין כתבתי חו"ד".

אבל בציץ אליעזר (חלק טז סימן סא) כתב על דברי החתם סופר האלה:

"ויכאמור בנידוננו נתגיירו אביו ואמו עמו, ואם כן לפנינו הכרעת גדול הפוסקים האחרונים הגאון החתם סופר ז"ל דבכגון דא אין ספק שאיננו יכול בכלל למחות, ושכך היא הכרעת ההלכה".

באגרות משה (יו"ד חלק א סימן קנח, כסלו תש"א) כתב:

"אך נכון הדבר כשיגדל, להטבילו עוד הפעם לגרות בפני ב"ד, משום שלא ברור הדבר במדינה זו שהוא זכות, כיון שבעוה"ר קרוב שח"ו לא ישמור שבת וכדומה עוד איסורים.

אך אפשר ש"מ"מ הוא זכות, שאף רשעי ישראל עדיפי מעכו"ם.

וגם הוא זכות מחמת דניחא ליה במאי דעביד אביו, ובפרט אחרי שגם אמו נתגיירה שבאופן זה הוא יותר זכות. ועיין בחת"ס סי' רנ"ג שסובר שבוה לא יוכל למחות כשיגדל והובא בפ"ת סק"ח".

[נראה שנטייתו היא לקבל את דברי החתם סופר ולומר שאינו יכול למחות כאן. ושאפשר ליישמו אצלנו. אמנם מדבריו במקום אחר (יו"ד חלק א סימן קסב) יש מקום להבין שהפשטות היא שלא כחתם סופר. עתה נדון אם אפשר ליישם את שיטת החתם סופר לעניינינו, הואיל ויגדל כמי שאינו שומר תורה ומצוות.

לדעת הבית יצחק הנ"ל, אי אפשר ליישמו:

"אך לדינא בנידן... שישאל נשא נכרית ובני נכרים... אם הגדילו, אם יכולין למחות, תליא בזה, הנה אם אביו רשע מחלל שבת ואוכל טריפות ואמו נכרית, ובודאי הבן ג"כ יגדיל ויתחזק בדרך זה, לכאורה אין זכות להולד, שאם ישאר נכרי לא יענש, ואם יהי ישראל יענש. מ"מ כבר כתבתי בספרי ליו"ד ח"יב סי' ק' אות י"א דהוא זכות להגר, דאף שיענש מ"מ יש לו חלק לעה"ב. משא"כ אם ישאר נכרי, הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו, ע"כ הוה זכות להולד.

מ"מ ל"ה זכות ברור כל כך, על כן בכה"ג הגדילו יכולין למחות.

אמנם אם האב מתחרט על מעשה רשע... הוה זכות גמור. ובכה"ג י"ל הגדילו אין יכולי למחות כדעת ח"ס. מ"מ להכריע להלכה..."

היינו שלדעתו, כאשר הילד יגדל כמי שאינו שומר תורה ומצוות, גם אם נכריע שאפשר לגיירו מפני שהגיוור נחשב כזכות, מכל מקום רמת הזכות אינה זו של "זכות ברור", הדרושה כדי ליישם את דברי החתם סופר שאי אפשר למחות.

באחיעזר (חלק ג סוף סימן כח) הסתפק בזה:

"ובאמת העלה בתשו' חת"ס חיו"ד סי' רנ"ג דאם מביאים האב והאם או אחד מהם לגיירם אין יכולים למחות בגדלותם..."

מ"מ י"ל דדוקא באופן שיתנהג כישאל דהוה זכות גמור, בכה"ג אינו יכול למחות, אבל באופן שיתנהג באיסור, אף דמ"מ הוה זכות כמו שכי בשו"ת בית יצחק שם, אבל אפשר דלא הוה זכות גמור ובכה"ג יכול למחות בגדלותו."

לרב בקשי דורון (תורה שבעל פה כט עמוד מט אות ג; ומשם בתוספת תיקונים בספרו בנין אב – תשובות ומחקרים חלק ג סימן סא אות ה עמודים רסט-ער) פשוט שדברי החתם סופר כן שייכים, לפחות במי שהוא ספק יהודי, כבנדון דידן. הוא דן בילד שנמצא עזוב בגיל כשבעה ימים באחד מיישובי השומרון המוקף כפרים ערבים, ומאמציו רוצים לגיירו מספק:

"ונראה שבנדון דידן זכות גמורה היא, שגם אם הגדיל אינו יכול למחות.

ואף על פי שקטן שאביו ואמו מביאים אותו להתגייר נפסקה ההלכה שהגדיל יכול למחות, החת"ס הביא בזה ראשונים רבים הסוברים שרק כשבית דין מגייר קטן או שהוא מבקש, יכול למחות, אבל אם הוריו מביאים אותו וניחא ליה במאי דעביד אבוהון, גם אם הגדיל אינו יכול למחות לפי שזכות גמורה היא.

ואף על פי שבשו"ע נפסק שלא כדברי החתם סופר, משום גם אם אביו ואמו מביאים הקטן להתגייר עדיין אין זו זכות גמורה, ובגדלותו יכול לקבוע שאין זו זכות להתגייר, אבל בזכות גמורה כגון בנדון דידן שאין כל חובה בגיור, שהרי חייב במצוות והגיוור לחומרא רק מתיר אותו, ודאי שגם אם הגדיל אינו יכול למחות, שהרי למה ימחה, בלאו הכי חייב במצוות..."

נראה שזהו לשיטתו שנדון דידן נחשב זכות גמורה, ועל כן אומר שבמקרה כזה הגיוור חל ואינו יכול למחות (וכבר הזכרנו לעיל סיבות רבות מדוע בנדון דידן הגיוור יהיה זכות).

קושי נוסף ביישום חידושו של החתם סופר לעניינינו: האם היאבי' של נדון דידן שווה היאבי' של החתם סופר?

גם אם נקבל את דברי החתם סופר, שכאשר אביו מביאו להתגייר אינו יכול למחות אחר כך, עדיין יש לדון אם בנדון דידן נחשב המאמץ כ'אביו' לגבי דין זה. ומצאנו מחלוקת בכך:

א. נחשב כ'אביו' לגבי גיור:

במטה לוי (חלק ב סימן נד עמ' 123, ושם סימן נה עמ' 124) כתב:

"...בני"ד אין ספק שעל דעת אביו מלין את התינוק, ולא צריך שתהיה זכות לקטן, דאף אם חוב הוא לו, ניחא ליה מאי דעביד אביו. ואין לומר דאביו זה אינו אביו כלל, שזה אינו, דלדינא אינו אביו, אבל לענין זה שניחא ליה לתינוק במאי דעביד אביו, לא יעלה על הדעת להגיד שאינו אביו. דהא תינוק זה, אם לא נגייר אותו, כל ימי חייו יקרא את האיש הזה אביו, וינהוג בו כל הכבוד שחולקין לאב. וכיון דידעינן דניחא ליה במאי דעביד האי גברא, אין מקום כלל לשאול אם היא לו זכות אם לא. על כן אין כאן איסור ואין כאן ספק לדעת, שיש כח ביד אביו וביד ב"ד למול את התינוק ע"ש גרות..."

לכאורה סבר ש'אביו' כזה ייחשב כאביו הגמור לגבי גיור. ואם נוסף לזה נאמץ גם את שיטת החתם סופר הנ"ל, לכאורה לא נימנע מהמסקנה שהילד לא יוכל למחות.

ב. אינו נחשב כ'אביו' לגבי גיור:

הגרי"ש אלישיב (פסקי דין רבניים חלק א עמ' 379–380; קובץ תשובות חלק ב סימן נז עמ' עה-עו) כתב:

"עוד יש לדון בזה. [דהנה] דעת רש"י וכן נפסק בשו"ע, שגר קטן כשאינו לו אב מטבילין אותו על דעת בני"ד, היינו שאמו הביאתו להתגייר, או שהוא קצת בר דעת ובא מדעתו להתגייר, אבל בני"ד בעצמם אינם יכולים לגייר גר קטן.

והנה מתעוררת שאלה ביהודי שנוולד לו בן מן הנכרית, שלפי הדין אין הוא נחשב לאביו... אם האב הזה יכול לגייר את הילד או לא. שאפשר לומר מכיון שבאופן טבעי הוא אביו, א"כ אם גייר אותו הרי זו זכות לילד משום דניחא להו במאי דעביד אבוהון. או שמא נאמר, מכיון שבמובן המשפטי אין לו קשרי אבהות עם הילד הזה ואין בין המוליד והנוולד חובות וזכויות אחד נגד השני והרי הוא כאיש זר לו, לא נאמר לגביה הכלל של ניחא להו במאי דעביד אבוהון, והרי זה כאילו אדם זר גייר אותו ולא חלה הגירות משום שאין זו זכות לו.

ועיי' בשו"ת מטה לוי... ודעתו נוטה לומר שאב כזה יכול לגייר את הילד... אמנם בשו"ת מהר"ם שיק חלק יורה דעה סימן רמ"ח, דעתו נוטה לומר שאין האב הזה יכול לגייר את הילד, הואיל ולפי הדין הוא לא בנו, אבל לא הכריע בדבר.

אולם הדבר מפורש בכסף משנה הלכות מלכים פ"ח ה"ח, שכתב שם הרמב"ם גבי דין יפת תואר: נתעברה מביאה ראשונה, הרי הולד גר, ואינו בנו לדבר מן הדברים מפני שהוא מן הנכרית, אלא בני"ד מטבילין אותו על דעתם. ועיי' בכסף משנה שם: אלא בני"ד מטבילין אותו, כדאיתא פ"ק דכתובות דף י"א, גר קטן מטבילין אותו על דעת בני"ד, ופרש"י, אם אין לו אב, ואמו מביאתו להתגייר, והא נמי הכי הוא דאין ולד זה בן ישראל בכלל, דבנך הבא מן הנכרית אינו קרוי בנך. הרי מבואר במפורש שישראל הבא על הנכרית אין האב יכול לגיירו, משום שאין הוא נחשב אביו, אבל בני"ד מגיירים אותו כשאמו מביאתו להתגייר.

ובנדון דידן: הלא אמו לא הביאתו להתגייר... א"כ הגיוור היה שלא כדין ולא חלה הגירות.

אכן בעיקר הלכה זו שאין בני"ד יכולים לגייר גוי קטן אלא א"כ הובא להתגייר ע"י אביו או אמו, יש בזה מחלוקת בין גדולי הראשונים, ודעת הרבה מגדולי הראשונים היא שבני"ד בעצמם יכולים לגייר גוי קטן גם כשלא הובא להתגייר ע"י אביו או אמו... ולפי זה בנידון דידן אף שהמבקש לא נחשב כאביו, מכל מקום חלה הגירות שעשו לקטן, כיון שזה היה על דעת שלשה רבנים שהם כבני"ד, ולשיטת הראשונים שבני"ד בעצמם יכולים לגייר גוי קטן, אף על גב שלכתחילה אסור לעשות זאת, מכל מקום בדיעבד חלה

הגירות. ועי"י בדרכי משה טור יורה דעה סימן רס"ח סק"ד שהביא בשם המרדכי שאם גיירו בי"ד מעצמן אינו גר, ובני"י בכתובות כתב שהוא גר. ובב"ח שם סק"ט דעתו להכריע שאינו גר.

אולם מכיון שבדבר זה יש מחלוקת הראשונים, ומפשטות לשון השו"ע משמע שבי"ד בעצמם אינם יכולים לגייר גוי קטן כשאינו לו אב ואמו לא הביאתו להתגייר, על כן למעשה במקרה דידן אין לקבוע שהילד הוא ודאי גר, אלא הוא ספק גר.

והנה לגבי האמור שם בכתובות, שאם הגדילו יכולין למחות, וכן נפסק בשו"ע יורה דעה סעי' ז': בין קטן שגיירו אביו בין שגיירוהו בי"ד, יכול למחות משיגדיל, ואין דינו כישראל מומר אלא כעכו"ם, גם בהלכה זו יש מחלוקת הראשונים. דעת הרי"ף בפרק החולץ ביבמות היא, שאינו יכול למחות משיגדיל; ועי"י בשו"ת חתם סופר חלק יורה דעה סימן רנ"ג שהכריע להלכה, שאם נתגיירו אבותיו עמו אינו יכול לשוב למחות, וגם כשהביאתו אמו להתגייר והיא עצמה לא התגיירה, דעתו נוטה להכריע ששוב אינו יכול למחות.

אבל כשבי"ד עצמם גיירו אותו, לדעת רוב הראשונים הרי יכול הוא למחות לכשיגדיל, ולדעת הרי"ף גם כשבי"ד עצמן גיירו אותו שוב אינו יכול למחות."

נראה שלדעתו יש להכריע ככסף משנה, שכאן אינו נחשב שהביאוהו הוריו להתגייר, ועל כן אין לקבוע שאי אפשר לו למחות אפילו לשיטת החתם סופר. ועוד, במקרה שלו, הואיל וייחשב שבית דין גיירוהו בלי שהורים הביאוהו, יש מחלוקת אם הגיור חל. אמנם יש לשאול מה הסברא לדרוש 'אב' הלכתי בדווקא. הרי לכאורה הראשונים שכתבו שאי אפשר לגייר אם אין אביו מביאו דיברו במקרה שהורי הקטן מתנגדים או שלא ידועה דעתם, אך לא באופן שהם רוצים בגיור אלא משפטית אינם נחשבים כהוריו, ובשו"ת מהר"ם שיק הנ"ל (יו"ד סימן רמח), שאת דבריו הביא הגרי"ש אלישיב כדעה המחמירה, התבטא: "דמסתמא בתר אמו גרו". ומסתבר שסברתו וכוונתו שאין לגייר ילד כשרק אביו הביולוגי מביאו אם האימא נשארת נכרית, משום שיש לחשוש שילד זה ייגרר אחריה ויתבלבל בין העמים. מה שאין כן בנדון דידן הרי יישאר אצל אביו הביולוגי היהודי – ואצל האם היולדת (במקרה של תרומת ביצית) או הביולוגית (במקרה של פונדקאות) – הרוצים בגיורו. (ועיינו במהר"ם שיק שם שכל זה לפי התוספות יום טוב, שלשונו "אין מטבילין" אכן משמעה לכאורה לכתחילה [אומנם הביא שם עוד שגם הפני יהושע (קידושין סט ע"א) כתב שהילד נגרר אחר אימו, ובדבריו פירש שיתכן שאין כוונתו שאין לגיירו, אלא שאין בידו של האב או בית הדין לוודא שגיור זה יתקיים, שהרי לכשיגדל הילד יוכל למחות].

ועוד, הרי בכל פעם שמשפחה שלמה מתגיירת יחד, אם ההורים מתגיירים לפני ילדיהם, מתנתק היחס ההלכתי ביניהם לילדיהם, ולא מצאנו מי שאומר שבמקרה כזה גיור הילדים ישתנה לגיור של בית דין לבד ולא של מי שהוריהם הביאוהו.¹

על טענתו של הגרי"ש אלישיב על פי דברי הכסף משנה יש להעיר: הכסף משנה הביא מדברי רש"י שגיור של ילד שאין לו אב הוא על דעת בית הדין, וביאר שהוא הדין לגיור המוזכר ברמב"ם לגבי בנם של ישראל וגויה שאינו על דעתו של האב, כיוון שאין לילד זה אב הלכתי, ולכן נקט הרמב"ם שגיורו הוא "על דעתם" – של בית הדין, ולא על דעתו של האב.

ברם ברמב"ם לא מבואר שיש דרישה שהאם תביא את הילד לגיור, ולשונו "על דעתם" אינה מזכירה את האב, שאכן אין לו מעמד הלכתי לגבי ילד זה, אך באותה מידה גם אינה מזכירה את האם. רש"י, שאת דבריו הביא הכסף משנה, אמנם הזכיר שהאם מביאה את הילד, אך אין כל ראייה שלדבריו מדובר בדרישה עקרונית – בפשטות רש"י מתאר את המצב המצוי, כי הילד הרי אינו מגיע לבית הדין בעצמו להתגייר, ובית הדין אינם אוספים ילדי גויים מן הרחוב לגיירם, מי הביא את הילד: בפשטות הוריו, וכשאין אב – ורש"י דיבר בילד שאין לו אב כלל, לא בילד שאביו אינו אביו ההלכתי – האם מביאתו.

מהכסף משנה, שהשווה את מי שאין לו אב הלכתי למי שאין לו אב כלל והסביר את לשון "על דעתם" שברמב"ם על פי השוואה זו, משמע שיש הבדל בין אב המביא את בנו שהגיור הוא "על דעתו", לאם המביאה את הבן שהגיור הוא "על דעת בית הדין". אך גם בדבריו אין הכרח לומר שיכולת בית הדין לגייר "על דעתם" מבוססת על הבאת הילד אליהם על ידי אימו דווקא. אדרבה, לו כך היה, היינו מצפים שהגיור יוגדר "על דעת אימו" – בפשטות ההבאה על ידי האם היא המצב המצוי וכאמירה הלכתית הדגש בה אינו על כך שהאם מביאה אלא על כך שלא האב הוא המביא.

הרמב"ם כאמור לא חיווה דעתו בשאלה מי מביא לבית הדין את הילד שאביו הביולוגי ישראל ואימו גויה. ולגבי שיטת החתם סופר שהביא, שרק "אם נתגיירו אבותיו עמו אינו יכול לשוב למחות", יש לציין שמדברי החתם סופר עצמו שכתב "דהיכי שהוא זכות גדול בודאי אין יכול למחות... גלל זה אני אומר בנתגיירה עמו אחד מאבותיו (ו)אינו יכול למחות", לכאורה ברור הוא שלא הייחוס ההלכתי הוא הקובע אלא השאלה אם הייחוס המציאותיים יהיו של הורים וילדיהם. ואם כן הרי שבנדון דידן לכאורה פשוט שיש להגדיר את האבא הביולוגי כאביו לגבי הבאתו לגיור (כיוון שהילד יגדל אצלו ואצל האם – היולדת או בעלת הביצית וכנ"ל – השותפה להבאתו לגיור).

ואין זה דומה גם לנדונו של הפני יהושע הנ"ל, שבו האם נותרת בגויותה והילד גדל עימה ונגרר אחריה, לפי הבנת המהר"ם שיק עצמו.

סברא נוספת לקבוע שאין אפשרות של מחאה בענייננו

כתב הרמב"ם (הלכות עבדים ה, כ):

"ישראל שתקף עכו"ם קטן או מצא תינוק עכו"ם והטבילו לשם גר הרי זה גר, לשם עבד הרי זה עבד, לשם בן חורין הרי זה בן חורין". והכסף משנה שם כתב:

"ישראל שתקף בעכו"ם קטן וכו'. זה פירש רבינו על מה שאמרו בפ"ק דכתובות (דף יא) א"ר הונא גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין".

בדגל ראובן (לרב ראובן כץ, חלק ג סימן יב; כ, ב) דן בדברי הרמב"ם הללו והסביר:

"ולפי' יתיישב היטב פסקי הרמב"ם (בפ"ח מה' עבדים ה"כ) הנ"ל... דמשמע שיכול להטביל בע"כ אפילו שלא מדעתו, ואינו יכול למחות כשהגדיל..."

ולפי דברינו ניחא שפיר, דישראל שתקף עכו"ם קטן או מצא תינוק עכו"ם, קונה אותו לעבד בקנין הגוף כמו כיבוש, וכיון שקנה בו קנין הגוף יכול להטבילו בע"כ לשם עבד או לשם בן חורין... ואינו יכול למחות כשהגדיל, ולא צריך לדין זכיה כמו בגר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד, דכאן הוא הבעלים על הקטן העבד שזכה בו קנין הגוף..."

וכתב עוד (שם כא, א):

"וכן נ"ל דזהו סברת התוס' בכתובות (דף יא) בנכרית מעוברת שנתגיירה, בנה אין צריך טבילה... שיכולה לגייר את העובר מה"ת ולא צריך לדין זכיה... זכתה בהעובר קנין גמור ויכולה לגיירו מה"ת, כי היא הבעלים על העובר שבמעיה לגיירו, ולא צריך לדין זכין לאדם... אלא (הוא) [היא] הבעלים לגייר העובר כ"ז שהוא במעיה, כי דעתה מועיל גם לגבי העובר אף לקבלת המצות..."

גם הרב שמואל ברוך ורנר (משפטי שמואל מהדורה תנינא סימן יב אותיות ה-ו; יקר תפארת – משפטי שמואל על הרמב"ם הלכות עבדים ח, כ אות ב) האריך וטען כיסוד זה על פי הרמב"ם הנ"ל (וציין שכבר קדמו בזה בדגל ראובן):

"וביארנו בעז"ה ביקר תפארת שם, דהואיל והישראל עשה קנין בתינוק וזכה בו מדין כיבוש, ע"י שתקפו, או במציאותו מושלך בשוק, הרי התינוק הוא קנינו וזכאי לעשות בו כרצונו להטבילו לגירות... ואינו יכול להתנגד או למחות כשיגדיל..."

ומעתה זכינו לדון בנידוננו, הואיל והגוי אבי התינוקות מסר אותה להמאמצים, ולזה הרי יש לעכו"ם קנין ובנותיו כמש"כ הרמב"ם בפ"ט מעבדים ה"ב, (כאשר כתבנו...), הרי המאמצים קנו אותו מידו, וזכאים לגיירה כרצון המאמצים שקנו אותה... וכן כתב בחלקו של יוסף (לרב יוסף זוסמאנוביץ, סימן י עמוד מ ד"ה אמנם ברור): "אמנם ברור לענ"ד דברי הרמב"ם... אם הטבילו לשם גר הרי זה גר ואינו יכול למחות... ומה שמצא תנוק עכו"ם הדין כן, סובר הרמב"ם פשוט, דהנה הרמב"ם פסק פ"ט מעבדים ה"ב וכן מוכר בניו ובנותיו... אם כן חזינן דעכו"ם יש לו זכות למכור בניו, אם כן שוב ישראל זה זוכה במציאות זו כמו בכל אבידת עכו"ם והבן". וכן נראה בדעת המשאת משה (סנהדרין סימן כד עמוד מא ד"ה ונראה): "ונראה דדעת רבינו [הרמב"ם] שישאל שתקף עכו"ם קטן או מצא תינוק מושלך, קונה אותו ויכול לגיירו בעל כרחו, שהוא בעלים עליו... כמו שיכול להטבילו בע"כ לעבדות... ועי' ר"מ הל' עבדים פ"ט ה"ב, וכן מוכר בניו ובנותיו שנאמר... מבואר מהרמב"ם שעכו"ם בעלים על בניו ובנותיו למכרם לעבד כנעני. ולפי"ז אם אב מביא את בנו לגייר, לא צריך על דעת ב"ד, כמו מי שתקף או מצא עכו"ם קטן". וראה גם בקובץ מראה מקומות (לרב חנוך העניך קרלנשטיין) על כתובות יא ע"א (עמוד כו ד"ה רש"י דה הגדילו): "רש"י ד"ה הגדילו [יכולים למחות] וכו' קטנים שנתגיירו ואפילו עם אביהם וכו' – עי' בהראשונים ז"ל שיש חולקין על זה [היינו שאם נתגיירו עם אביהם לא יוכלו למחות]... ולכאוי הביאור בדעת החולקין הוא דס"ל דאם באו אבותיו עמו, אזי אין זה גירות מדין זכין וכו', אלא מדין בעלים, עי' רמב"ם פ"ו מהל' תשובה ה"א דבניו הקטנים של אדם הם כממונו, עיי"ש. ואכן עי' במהר"ם שיף כאן שהוכיח כשי" רש"י מסוגיין...". רואים לפי דעות אלה שלדעת רמב"ם "ישראל שתקף עכו"ם קטן או מצא תינוק עכו"ם" קנאו, כמו שיש לגוי קניין על ילדיו, ובמצב כזה אפשר לגייר את הילד בעל כרחו ולא יוכל למחות אחר כך. ויש לציין שהרמב"ם הזכיר את האפשרות של מחאה לאחר הגיור רק בהלכות מלכים (י, ג), במקרה ש"אם היה קטן כשהטבילו אותו בית דין", ואינו מזכיר שם שמדובר אפילו כשהביאו אביו. כמו כן, הרמב"ם לא הזכיר אפשרות של מחאה כאשר דיבר על מעוברת שהתגיירה (הלכות איסורי ביאה יג, ז), וגם לא הזכירה כשדיבר על "ישראל שתקף עכו"ם קטן או מצא תינוק עכו"ם והטבילו לשם גר" (הלכות עבדים ח, כ). אמנם יש לציין שלפי זה לכאורה יצא שכאשר משפחה שלמה מתגיירת, לא יוכלו הילדים הקטנים למחות לכשיגדלו². אבל קשה מאוד לומר כן להלכה, שהרי בגמרא שם אמרו: "אמר רב יוסף: הגדילו יכולין למחות", וכתב שם רש"י: "הגדילו. קטנים שנתגיירו, ואפי' עם אביהן".

והרשב"א שם כתב:

"אמר רב יוסף הגדילו יכולין למחות. כלומר ואפי' נתגיירו בניו ובנותיו עמו, תדע לך מדאקשינן עליה ממתני' דהגיורת והשבויה וממתני' דאלו נערות שיש להן קנס, ולא פרקינן הכא במאי עסקינן בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו כדפרקינן לעיל".

וכן כתב הריטב"א שם:

"אמר רב יוסף הגדילו יכולים למחות. פי' אכולהו ואפילו מי שנתגיירו בניו ובנותיו עמו...". וכן כתב הר"ן שם על הרי"ף (ד ע"א בדפי הרי"ף):

"ולענין הלכה קי"ל כרב הונא דאמר דגר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד...".

וקיימא לן נמי כרב יוסף דאמר דאם הגדילו יכולין למחות, ואפי' בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו, והכי מוכח בגמרא...". וכן פסק בשלחן ערוך (יו"ד רסח, ז):

"בין קטן שגייירו אביו בין שגייירוהו ב"ד, יכול למחות משיגדיל...".

ונעיר שבמגילת ספר על הסמ"ג (לאוין קיו, נד, ג) כתב במפורש שלמרות שיש לאב 'קניין' באותו תינוק, מכל מקום "אי לא ניחא ליה באותה טבילה לשם עבדות, הרי יכול למחות".

ובערוך השלחן (יו"ד סימן רסז סעיף ח) כתב שבעבד במקרה כזה יוכל למחות, "ולא דמי לגר", ונראה שדיבר במקרה של הרמב"ם הנ"ל, וסובר שבמקרה כזה אם התוקף גיירו, יוכל למחות אחר כך.

אבל יש להעיר שגם אם נאמר שבמקרה רגיל של גיור ילד גוי יחד עם אביו יוכל למחות, במקרה שלנו ייתכן שהמצב שונה. ראשית לגבי אימוץ כתב בתשובות והנהגות (כרך א סימן תרכב):

"...אמנם בעיקר גר קטן בזמנינו, שמקבלים ילד לאימוץ, נראה שאליהם מאד ולא מועיל מחאה כלל. שאם נעשה בהסכמת האב או שמסר בעצמו לאימוץ, או שחברת האימוץ זכו כשלהם מחוקי המדינה, אליהם הדבר מפני שבכחם למוכרו ליהוי כשלו, וממילא יכול לכופם להתגייר. ושורש הדברים שהרמב"ם פוסק בפ"ח דעבדים (ה"כ) דישאל שתקף עכו"ם קטן או מצא תינוק עכו"ם והטבילו לשם גר הרי זה גר, לשם עבד הרי זה עבד, והיינו כיון שזכה בו כשלו יכול לגיירו בע"כ, וכן הוא גם בחברה המאמצת שזכו מכח מסירת ההורים או מחוקי הממשלה, נחשב הילד בזה כשלהם ממש ולא גרע מתקפו.

וכן אם האב מסר, הלא בכחו למכור בנו, וכמבואר ברמב"ם בפ"ט דעבדים (ה"ב), והוא הדין דיכול לגיירו או למסור לאחר כחו וגיירו. ולכן גם ההורים שזכו בילד המאומץ מצד האב או המאמצים, אליהם כוחם שיש להם בו קנין גמור ויכולים לגיירו בע"כ, ובזה לא צריך דין זכייה. ולכן הרמב"ם לא הזכיר בתקף גוי שמועיל מחאה כשהגדיל, דנראה מדבריו שלא מועילה המחאה כיון שהגירות אינו מדין זכייה... וכי" צריך עוד עיון (ועיינו באור שמש ספ"ח דעבדים ובלח"מ שם).

ומיהו מדברינו נראה שאם קיבל הילד מהאב, כיון שיכול גם למכור בניו בעכו"ם, הוה שלהם ממש ויכולים לגיירו ולא מועיל מחאה. וכן חברת אימוץ, הרי הוא כשלהם ממש, ויכולים למסורו שיהיה שלו, וממילא יכול לגיירו".

נראה פשוט שלפי זה בנדון דידן יהיה אפשר לגיירו ולא תועיל מחאה אחר כך³.

ויש להוסיף שבמקרה של תורמת ביצית נוכרייה (גם אם נאמר שהילד נולד נכרי, ועל כן אינו מתייחס לא אחרי האימא שילדה אותו ולא אחרי בעלה), שתורמת הביצית מכרה את הביצית לזוג זה, ודאי שלא יהיה גרע מ"ישראל ש... מצא תינוק עכו"ם והטבילו לשם גר". וייתכן שבמקרה זה הכול יודו שנחשב קניינו של הזוג שקנאו ויוכלו לגיירו בעל כרחו.

וגם במקרה ההפוך, של תורמת ביצית יהודייה ופונדקאית גויה, גם אם מצד יוחסין הוולד מתייחס אחרי הפונדקאית, היא הרי 'מקנה' את התינוק לזוג היהודי לאחר הלידה, וגם כאן אפשר לטעון שהכול יודו שנחשב קניינו של הזוג שקנאו ויוכלו לגיירו בעל כרחו.

על כן נראה שיש כאן עוד סינף לקבוע שילד זה לא יוכל למחות. ונוסיף שלפי סינף זה גם אין צורך לדון אם יש כאן זכות או לא, שהרי בכל אופן אפשר לגיירו בעל כרחו.

גם יש להוסיף שאפילו אם באב נכרי רגיל נאמר שאינו 'בעלים' על ילדיו כדי שיוכל לגיירם בעל כרחם, בנסיבות שלנו יש יותר מקום לקבוע שה'הורים' (אלה שיגדלו את הילד) נחשבים בעלים. שהרי כאשר מדובר בתרומת ביצית מנוכריה, הבעל היהודי ואשתו היהודייה מקבלים לידיהם ביצית (ומן הסתם שילמו עליה) שלכאורה לפני השתלחה ברחם האישה רכושם הפרטי, ויש סברא לומר שיכולים להפרותה על דעת שיגיירו את הוולד לאחר מכן.

גם במקרה של פונדקאית גויה יש להניח שהותנה מראש שהפונדקאית תעביר להם את הוולד לגמרי, ונראה שגם כאן יש מקום לראות את הביצית המופרית כ'רכושם' שהפונדקאית חייבת להחזיר להם.

אחרי מות, יום השואה תשפ"ד

יש להציע סברא נוספת, שיייתכן שמחאה יכולה להועיל רק אם אכן תפטור את המוחה למעשה מקיום המצוות, ולא כשגם לאחריה חייב הוא בהן מספק. ואף אם נאמר שמכל מקום מחאה על עצם הגיור וההגדרה כיהודי תוכל להועיל גם כאן, עדיין מסתבר שאם לא ימחה נגד עצם הגיור אלא שלא ירצה במצוות, לא נוכל לראות זאת כמחאה, כיוון שלענין חיובו במצוות – למעשה – אין הדבר תלוי ברצונו. וזאת אף אם נאמר שדרך כלל מחאה על חיוב המצוות או אף מעשים המוכחים על אי רצון במצוות ייחשבו כמחאה.

¹ ועיינו להלן שיש סברא שהאב הגוי נחשב 'בעלים' של בנו. לסברא זו ייתכן שהיכולת שיש ביד האב להתנגד לגיור בנו היא משום שהוא נחשב 'בעלים', וייתכן שבעלות זו אינה פוקעת גם כשהאב עצמו מתגייר ואינו נחשב עוד לאב הלכתי. ועיינו בנוגע לסברא זו בדברי הזכר יצחק (סימן ב) ובמבוא לזכר יצחק חלק ב מאת המהדיר הגר"ש שפירא, שהביא מדברי אביו הגי"ר אליעזר שפירא זצ"ל שהאריך בענין זה. ולפי דרך זו ברור שכשאין 'אב' אין מניעה לגייר את הקטן משום כך, שהרי אין צורך שהאב דווקא יביא את בנו, אלא שלא יעכב מחמת הבעלות שיש לו. ובזכר יצחק שם צידד שאולי גם לענין גיור של ילד שאביו יהודי ואימו גויה תהיה משמעות לרצון האב, לגייר (ואולי שלא יוכל הקטן למחות כשיגדיל, לסברות שכשאביו מגיירו אינו יכול למחות, ראו להלן) או להתנגד לגיור, אף על פי שלהלכה אינו נחשב בנו, משום שיייתכן שרק לעניני יוחסין אינו נחשב בנו, אבל לענין הבעלות שיש לאב – בעליו הוא. לפי דרך זו מתורצת הקושיה ממשפחה המתגיירת יחד. אמנם גם לפי דרך זו בפונדקאות או תרומת ביצית כשהאב הביולוגי הוא יהודי (וכך הדבר ברוב המקרים שבהם זוג הורים לילדי פונדקאות או תרומת ביצית מבקשים לגייר את ילדם), הרי שרצונו בגיורו של הילד מסייע לכך, אף שאין הוא 'אב' הלכתי לשאר הענינים.

² יש להעיר שאמנם רש"י בכתובות (יא ע"א בדיבור הראשון בגמרא) כתב: "אם אין לו אב ואמו הביאתו להתגייר", ואפשר להתרשם מזה שלדעת רש"י הסוגיה מדברת רק כאשר האב אינו שם (מפני שלאב יש 'קניין' בילדיו, כמובא כאן בגוף התשובה). אבל האמת היא שאי אפשר לטעון כך ברש"י, שכן מפורש מדבריו המובאים בסמוך שיכולת המחאה היא אף בקטן המתגייר עם אביו. ³ באגרות משה (יו"ד חלק א סימן קסב ד"ה ובעצם יש עצה) הזכיר אפשרות של 'קניין' ילד לשם עבדות בזמן האימוץ, כך שיהיה ניתן אחר כך לשחררו בעל כורחו ויהיה לו דין גר בלי אפשרות מחאה. אבל נראה שקשה ליישם זאת למעשה בנדון דידן, שהרי כתב שם "השחרור צריך לעשות בשטר ע"י אחר שיזכה עבורו בתורת זכיה...". ומן הסתם הצעה כזו תעורר סלידה רבה אצל ההורים.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:
הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרור פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

<p>לעיין שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לעיין רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לעיין גב' לורין הופמן ז"ל</p>	<p>לעיין חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לעיין סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
---	--	--	--	---

לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסיביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה